

תיאודור התלגי : שולי מסע

לפני ארבע-עשרה שנה (התזכרי עוד? הרי דברים כה רבים התרחשו מאז) בכיתת ניתק הקרון מאצל רציפה של תחנת-הרכבת ברומא. הסבת את ראשך ממני, התביישת בבכיך. היתה שעת-צהריים של יום-אוגוסט, כיפת-השמיים כבדה על הרכבת, לבנה מחום, הנסיעה במחנק הקרון קשתה עלינו. נסענו לנאפולי ואני ריחמתי עליך, על ערגונך-בטרם-פרידה, על אשרך ההולך ונשמט מידיך עם כל אבן-מיל הניצבת ליד המסילה המדרימה, על נעורייך הנשארים אחרייך לבלתי-שוב, ועל בכיך. נסענו לנאפולי, אל הנמל הגדול, אל אותו ים כחול-כהה שחופו ייראה לנו פתאום שונה לגמרי: לא-עוד כמחוז חופשה של ימות חופשה ושלח-שבוע אלא כמזח-הפלגה לעולם-ועד. פרידה מרומא, מאיטליה, מאירופה.

איך יכולתי לומר לך בשעת בכיך כי החוף-שמנגד יהיה טוב יותר, ביתי ובטוח? הרי מיאנת להאמין, אהבת את אתמול-החירות הקצרה שנגלה לך שוב ברומא אחר השלשום הארוך של גדר-התיל בארץ-נעורינו; את לחן הלשון הנכרית שדובבה את שפתייך במלותיה ובניביה בפשטות קלה כאילו שלך היתה וכמו אך זכרת ושבת אליה; את הונאותיהם הקטנות, האנושיות כל-כך בערמומיותם החיננית, של מלצריה וסוחריה ורוכליה ופקידיה של אותה ארץ; את טעמו החמצמץ של יינה הזול, הנלגם כבהיסח-דעת עם כל סעודת פאסטה-אשוטה אצל שולחן טראטוריה כסוי מפה משובצת על מדרכתו של רחוב; את עולם היפיים הרחב-מחבוק-ומהקיף, שתחילתו באיושת אמירי הברושים בווילה בורגיוזה בשעת-דימדומים סגולה של יום אביב וסופו בשוטטות עצלה-עד-אשר במבוכיהם של מסדרונות הקולוסיאום או של סימטות עבר-הטיבר בואך ג'אניקולו.

הרגשתי כמון, ורק פרט אחד (והוא עולם של ערגונות משלו ושל ידיעה ושל אמונה ושל אהבה משלי) הבדיל בין רגשותינו. אמרתי לך: עוד נשוב אל כל אלה, נשוב כאורחים היודעים את מקומם-עלי-אדמות ונהנים שבעתיים מכל שעת ביקור בנכר, נשוב כתיירים, כמבקרים, כמסיירים, כמבלים, כנופשים — לא כפליטים שילקוטי נודדים מנודים על גבם והם חוטפים יפעה-לא-להם בארץ-מעבר מן השלשום הרודף-באימים אל המחר הסוער-הבטוח.

לא האמנת בביטחת המחר הזה. משביקשתי לייבש בחזיונו את דמעותייך נתת בי מבט מר-תוכחה, ובקול חנוק מעצבות ומפחד הזכרת את נבואתה של אותה זקנה מכוערת וחכמה מוויאָה סן-באָזיליו, שאמרה לנו שבוע קודם למסע (והיא לא ידעה לאן פנינו מועדות): „תעברו ים גדול ומעברו השני ארץ צרובת-שמש עולה בתמרות עשן ורווייה דם — הרבה דם...”

ואחר אלה לא בכית עוד אף לא דיברת ורק התבוננת מבעד לחלוננו של הקרון בשדותיה החולפים-ביעף של קאמפאניה כמתבוננת בקרעי אשרך ההולך ואובד.

עתה חזרתי. ארבע-עשרה שנה רובצות בין שריקת הפרידה של הרכבת בבית-הנתיבות של רומא ובין הודעת הדיילת של „אל-על“ על נחיתת המטוס בשדה-התעופה של פיומינצינו.

דברים כה רבים התרחשו מאז. עתה חזרתי. ראינא, מה-משונה הדבר: בארבע-עשרה שנים אלו ספק אם היה דיבור איטלקי בפי תריסר פעמים. חששתי כי נשכח ממני, כי שוב לא אשפיל להעלותו על דל-שפתי. אך נראה כי רק דברים הנקנים במאמץ נשכחים וגזים מן הלב; אלה שקנייתם מזוהה-מתפוס, כשם שבאים כמאליהם כך גם שבים הם. בקצהו המזרחי של אולם-הענק בשדה-התעופה החדש של פיומינצינו (סימפוניה קודרת של פלדה וזכוכית הנשקפת על אוקינוס האספלט של מסלוליה-המראה) לא נעניתי לפקיד בודק-הדרכונים בלשון שאילתו האנגלית. השיבותי לו איטלקית ולא יכולתי עוד לעצור בלשוני: כבעל-כרחי התוודיתי לפניו כי זו שיבתי לארץ הזאת ולעיר הזאת אחר שנים רבות כל-כך, בירכתי את האיש הזר, הפרחתי על פניו חיוך מופר-מאז.

רומא שיטחה לפני מרבד של קבלת-פנים שחור וחלקלק כקטיפה: ה„אוטו-ויאה“ החדשה, ישרה כחץ ותבוקה בין שתי שורות מעקות מבהיקים, החוצה את בוסתני לאציו עד התחברותה עם כביש אוסטיה ההומה „פיאטיס“ של בני הבירה היוצאים אל הים. „פיאט“ 500, 600, 1100: זרמים בלתי-פוסקים של המכונית הגנסית; היושב במרומי האוטוקאר של חברת-התעופה דומה לו כאילו ירד ברכבו אל תוך ארץ הליליפוטים. ליד כתליה הלבנים של כנסיית פאולוס-שמעבר-לחומות מסתעפים זרמי מכוניות-הגמדים לרשת רחובות העיר; תחת רשמם בא עתה רישום קסרקטי הדיור החומים, הגבוהים והמכוערים, שהוקמו בפרוורי רומא בימי מוסוליני; של צהוב הבתים — אותו צהוב אדמדם, דמוי אוקר, שהוא גונה גם נשמתה של העיר הזאת; של החשמליות הירוקות; של הכוהנים עגוליה-הכרס, ורודי-הפנים, לבושי גלימות שחורות וחבושי מגבעות עגולות-תיתורה; של בתי-מרזח ובתי-אוכל לכל כינויי מיניהן (טראטוריה, אוסטריה, רוסיצ'ריה, פיצריה, ועד לריסטוראנטה של ממש); של בתי-קפה המספכים סככותיהם המצללות מעל לקילומטרים של שולחנות פזרמאיקה לאורך המדרכות; של דוכני-פרחים זועקים בשלל-גוון ושל דוכני-רוכלים עמוסי סדקית זולה ועניבות רעשניות ומצלמות מוברחות מתוצרת גרמניה ופיאן ואמריקה; של ביתיות חמימה, פשוטה וטובה, החובקת כל נכרי בתוך המולת הרחוב האלמונית וכבר הוא חלק ממנה וכבר הוא מוזמן להתמזג ולהיטמע בה ואין שואלים אותו מניין בא אף לא לאן יילך ומה האהבות שהביאוהו הלום ומה שפת פמיהותיו.

הלילה הראשון ברומא שיפר אותי. את שכרוני פרקתי בהליכה. הלכתי — רגלי הוליכוני כמעט בעל-כרחי. הלכתי — ובלבי אושר השיבה והשמחה הפורצת-גולשת של פגישה-מחדש וחשש יחיד, פן אחמיץ, עוד באותו לילה ראשון, רחוב מן הרחובות, פינה מן הפינות, זכרון מן הזכרונות.

שתייתי את רומא. שתיי־אושר וקל־רגל פניתי אל פי־אצה די־ספאניה, במדרגות עטורות דוכני־הפרחים עשיתי דרכי אל תצוגת־האופנה המתמדת של כל ימות השנה, אל ראוותן של היפות בנשי אירופה, אל שדרת בתי־הקפה שנבראו לתענוגות הישיבה וההסתכלות והעצלות המודעת בלבד: אל ויֶאָה ונטו.

אצל אחד משולחנות המדרכה של „דוני“ ראיתי את אַנְרִיקו. הוא לא השתנה. ארבע־עשרה השנים חלפו על פניו כלא־היו: לא שער־שיבה ברעמה השחורה, לא קמט במצח, אותו חיוך מרי־סרקסטי בוויית הפה, אותו צווארון־חולצה פתוח מתחת למעיל המרושל והבלה. אַנְרִיקו הפילוסוף הנצחי, המשורר בעל ניצוצות הגאון, הצייר הכובש בתמונותיו המטרופות את טרקליני התערוכות של ויֶאָה באפואיניו עד אשר יגורש מהם בשל התנהגותו הפרועה מחמת שיכרות ועד אשר ישוב אליהם ויכבשם מקץ חדשים. אַנְרִיקו, אסירם הקומוניסטי של בתי־הסוהר הפ־אִשִּׁי־סִיִּים, אַנְרִיקו הדמוקרטי, האִתִּאי־סט הלוחם, הנוצרי האדוק, הניא־פ־אִשִּׁי־סִיִּים המרשע, אַנְרִיקו, ירדם של שרים וקורטיזאנות, של נסיכי־הכנסיה ושל רועי־זונות. אַנְרִיקו, שמלצרי „דוני“ קוראים לו „מֶאֶסְטְרוֹ“ ואין שואלים למבוקשו, כי הזמנתו קבע כל ערב מימם־ימימה; אַנְרִיקו, שעשרות היצאניות העוברות על פניו בשבתו שם זורקות לו ברכת „צֶ'אָ, קאָרוֹ“ מלווה חיוך חוש־שניים או קריצת־עינ־שבמשובה או ניפנוף זרוע מעפסת בצמידים. אַנְרִיקו הנצחי, הרומאי בכל ידידי בקרית־הנצה.

„שלום“, קרא אלי עברית, ומכיון שבעל־זיכרון מפליא הוא הזכיר לי את שיחתנו מלפני ארבע־עשרה שנה, באותו מקום עצמו, שבה ניבא אחת מנבואותיו הרבות, זו על ארץ־ישראל העתידה להיות מדינה עברית ועל נצחוננו הבטוח במלחמה שתבוא, ועתה המשיך בשיחה כאילו אך אתמול הופסקה.

בשעה מאוחרת קמנו ועלינו לפינצ'ו. „מתי תזדקן, אַנְרִיקוֹ?“ שאלתי. הצטחק: „ביום שבו לא אוכל עוד לשיר, או לצייר, או לשפב עם נשים — אָשתה רעל. זה פשוט כל־כך. הרי הוא סביבנו, באווירה של העיר הזאת, אנו נושמים אותו כל הזמן — אינך מרגיש?“

אמירי הברושים בוילה־בורגוזיה זעקו אל השמיים הליליים, דוממים, בלא זיע.

בפירנצה הלכתי אחר בית־המלון בו חלמתי את חלום־התכלת, הוא היפה בחלומותי. מצאתיו בלא קושי, ברחוב הצר שבין הקתדרלה ובין כיכר־הסיניזוריה. דבר לא נשתנה בבנין הישן; אף השוער הזקן נשאר, אלא שהזקין עוד יותר והחריש מעט ולא הבין מה רצוני. לא ביקשתי חדר ללון בו; כל חפצי היה להציץ אל תוך אותו חדר אפולולי גדול, שווילונות פלוש אדומים וכבדים, היורדים מעל לגוזטרותו, מנעו בעד קרני השמש מפרוץ אל תוכו. רצייתי ליטול את מפתח החדר הזה שבקומה הרביעית ולהיפנס פנימה ולשהות שם בודד שעה קלה בלבד, ואולי לעצום את העיניים ולהרגיש שוב באותו ריח תפל, שהוא אלפי ריחות אישיים של חדר־מלון עד כדי היותו בלתי־אישי לגמרי, עד היותו ריח חדש, עצמי וסגולי. רצייתי

לעמוד שם בגפי ולא לשמוע דבר ולא לראות מאומה מלבד חלום-התכלת שהיה מסע ערגונותי אל הארץ אליה ביקשתי להגיע. הוא היה כולו שטוף גון תכול של עיר לילית שרחובותיה ריקים מאדם והם מתמשכים בחוֹף-ים אל אינ־קֶץ פרפי הקסום ואני בה לבדי והיא כולה שלי ואני רוכב במדרכות רחובותיה הריקים על אופני־עלומי ובוֹעַל אותה ברכיבתי החלומית והיא שלי כאשר לא היתה נפש חיה שלי מעולם. רצייתי לשוב ולעמוד רגע קט באותו חדר־מלון גדול ומכוער, גדוש רהיטים מיושנים, ולהסתכל במיטה הרחבה שאותו לילה הקיצותי בה מחלומי וידעתי כי כמיהתי עתה־זה דיברה אלי בגון של תכלת וכי ראיתי את העיר הגדולה בארץ געגועי כפי שאֶרְאֶנָה — והיא שונה מעיר־חלומי ואיני לבדי ברחובותיה ותכלת אין בה.

השוער הזקן והמחריש ניֶעַנַע בראשו. לא הבין את מבוקשי המזור. אכן, איך יכול להבינני? הלכתי משם.

הלכתי ועברתי על פני הסיניוריה וליד הגומחות מאוכלסות הפסלים אשר למרגל־תיה, ואצל שוק־הוורדים שבמבוא הגאלריה אופיצי, ופניתי אל דוכני המרכולת והסדקית והכובעים שבשוק־הקש, ואל אלה המציגים לראווה לתיירים גרתיקים ואינקים ומאפרות מעשה־קרמיקה שבשוק המתמשך על גדת הָאֶרְנוֹ, עד שהגעתי אל בין שתי שורות החנויות שלֶצְדֵי הגשר הישן.

אוהב אני גשרים הנמתחים בין שתי גדות נהר בערי־עולם. אני אוהב אותם ביום בהיר, כשפסוקת המים המנצנצת מטה מטילה ציורי־היסוי בתוך השאון הגדול שלשני צדדיו ואומרת נצחונם של מעשי־אלוה לא־נכבשים על עולם קוביות המלט מעשה־ידי־אדם, ודוברות ורפסודות שטות שם לאֶטֶן וקורותיהן המוצקות עמוסות לעיפה מיני חמרים, וכמו מתעלמות התעלמות של ראשונים ויציבים מסירות־המנוע הדהורות על־פניהן וחרטומיהן פורמים את מי הנהר ומתזזים סביבם דֹק של ריבוא טיפות זערורות. אוהב אני גשרי קרת בימות ערפל של סתיו גם של חורף, עת השעון על מעקהם אך מנחש את הזרם שלמרגלותיו ולא יראהו ובשורתו אינה מגעת אליו בלתי־אם בצפירתם של כלי־השיט הסמויים מן העין, שקולם כיללה מבעיתה של נפשות נבעות. ואולם יותר מפל טובה העמידה אצל מעקות גשרים בלילות, כשאורות העיר מרמזים אליך מימין ומשמאל באלפי פתיונות קורצי־עלסה ואין אתה רואה אותם אלא בזוויות־עיניך, כי מבטך אל התהום האפלה שלמטה, אל הרצועה הכהה, אשר בלוחה משתקפים תעלולי־הצבעונים מזה ומזה כבתוך מראָה רוטטה־מרצדת אבל תוכה שחור שאורות הפרך לא יוכלו לו, ודייגים גלמודים יושבים לגדותיו ומשליכים חפתם אל מסתרי זרמו, וקצננים משתי גדות העיר עורכים להם תחת קימורי הגשר סעודת־רעים לילית ומציעים דרגשיהם בסמוך למדורת זבחהים העצובים, ונאהבים שלובי־מתנייים מהלכים אילמים על סוללות הנהר ועיניהם תרות את החוף השומם.

פעם, בעברנו את הירקון בדרך מת־לאיב להרצליה, שאלני בני הקטן: נכון, אבא, שזה הנהר הכי־גדול בעולם?

האמת, בני, כי חש אני בהיעדרם של נהרות גדולים פחות מאשר בחוסר אותה חוויה עמוקה שבהישען אל מעקה־גשר בעיר גדולה. אבל ה"פונטה וקיו" על הארנו בפירנצה הריהו, מחוץ ל"ריאלטו" הוונציאני, הגשר היחיד מן הידועים לי בעולם שחוריה זו לא תיתכן בו, כי מזה ומזה סוגרות עליו חנויות של צורפים ואין אתה רואה את הנהר מבעד לחלונות־הראווה הגדושים ענקים וצמידים ועדיים, שתריסי־עץ מגולפים וחמושי מוטות־ברזל מגינים בכוא הלילה על האוצרות שמאחרי זגוגיתם.

יפה הוא ה"פונטה וקיו", אך נשמתו הגשרית ניטלה ממנו עוד לפני מאות־שנים בידיהם התובעניות של סוחרי העיר.

משהחל היום הקיצי מסגיל ומאפיר ופונה הלכתי אל כנסיית השיש הלבן, סאנטה־מאריה דלה־קרצ'יה, הקסומה שבכל כנסיות פירנצה. אפולונית היתה בפנים, רק לפני המזבח הגדול בערו שלושה נרות־שעווה תמירים ולא היה שם איש מלבדי ומלבד כוהן זקן שפרע מול פסל המאדונה ושפתיו מילמלו תפילה חרישית. ריח משפר של קטורת עמד באוויר. אחר שעה קלה קם הכומר הזקן, התוה את אות־הצלב על חזהו והלך לו. לבדי נשארתי בין קבריהם של דאנטה וגאלייליי, שהתבוננו בי בעיני־שישם.

"בוא", אמר מאריו, "אראה לך את ונציה־שאינה־של־תיירים". מאריו השכים לשער מלוני שברפתי כיכר סן־מארקו והדריכני בידיעה מרובה בין סימטות העיר, עד שנכנסנו לפתחו של בית גושן שבכתלי פרוודורו האפולולי והמעופש התקלף הטיח ועברנו ונמצאנו עומדים בדלת חזיתו הפונה לתעלה צדדית, צרה ומצחינה. מדרגות ללא מעקה ירדו מן הדלת אך תוך מי התעלה. על עמוד ברזל, שבראשו התנוסס פנס אדום־זכוכית, כרוך היה הבל של סירת־מנוע פרטית. סירתו של מאריו היתה זאת. מאריו הוא לבלר בחברת־ביטוח פרטית ובינו לבין דמות של קונדוטיארה או גונדוליארה קיים אותו חוסר־דמיון שבין סירתו ובין גונדולה שחורה שחרטומה מגולף בצורת ראש־ברבור או דולפין או אריה. עברנו שטים על־פני סירות סוככות בדי־צבעונים, שעל מושביהן כרים מצופי־קטיפה והן עוגנות ליד בתיהם של אחרוני הפאטריצים, ועברנו על־פני דוגיות העושות דרכן אל חופו הדרומי של הלידו, ועל־פני ספינות שוטרים וכבאים וסירות־מוניות וספינות־אוטובוסים; שטנו בתעלות הצרות מהכיל יותר משתי סירות אחת לצד רעותה, מימיהן עכורים וריחות מבחילים עולים מתוכן וגשוניים קטנים נמתחים מעליהן הנמך והעובר תחתם ישב וראשו רכון, ושטנו בתעלות ראשיות שרחבן כרחבם של רחובות ראשיים בערי־יבשה גדולות וכלי־השיט מרובים בהן עד כדי צפיפות ויש ו"פקקים" נקרים בתנועה ורמזורים ממצמצים בעיניים אדומות וצהובות וירוקות בצמתיהן לוויסות התעבורה הזאת.

בתעלה צדדית צרה, המסתעפת מן ה"קאנאלה גראנדה" בסמוך לקא ד'אורו, כיפה

מארינו את מנוע הסירה והנחה אותה עד מדרגות שערו המקומר של בית צר ונושן, בן שלוש קומות, שגון חזיתו אדמדם ואכסדרה בעלת מעקה מגולף מקיפתו מעל לדיווטה השניה ובימינו ובשמאלו עדיין נראות שאריותיו של שלט־האצילים אשר לבעליו מלפני דורות הרבה: שמש ואניית־מפרש, וצלב לידן.

„המשפחה שבכאן“, אמר מאריו, „לא זזה מן הבית הזה מאז הוקם בידי אבותיה לפני כחמש־מאות שנה. בוא, אציג לפניך את ידידי סניור פ'דריקו“.

מתוך הצצה בשלטים שעל הדלתות בגרם־המעלות נסתבר כי מעמדה הכלכלי של משפחת סניור פ'דריקו נידרדר זה מכבר מרום ייחוסה: שמותיהם של דיירים רבים העידו כי בית־פארטיצים עתיק־ימים זה מזמן הפך בית־מגורים רגיל. מבעד לדלתה הנעולה של דירת סניור פ'דריקו בקעו צלילי פסנתר. ודאי יושב אצלו אחד מתלמידיו, הסביר מאריו, אך בטרם אספיק לתהות על פשר דבריו נפתחה הדלת ואשה כבת ארבעים, בעלת עיניים יוקדות ושער זרוי־שיבה, ביקשתנו להיכנס פנימה. הוליכנו אל חדר־אורחים מרווח, שקירותיו נתפסו מלוא ארכם בפרוטומות־תיהם של אדונים וגבירות, מהם לובשי מדי־צבא ובגדי־שרד מפוארים, מהן חובשות קפליטים מפודרים ויפות־דיוקן. בשורה שניה, מתחת לפרוטומות אבותיו של סניור פ'דריקו, תלויות היו חרבות צלובות, מהן נתונות בתוך נדנים עשויים עור ונחושת ופלדה ומהן גלויות ולהבן מנצנץ וקנתותיהן מצופות אבנים טובות וסמל השמש ואניית־המפרש והצלב מפארן; ועוד היו תלוים שם איגרות ותעודות וכתבי־זכויות חתומים בחותם הדוגים והקטיגורים הגדולים; ושדות מעֶ־הובנה ושולחנות מעֶ־תולענה עמדו אצל הקירות, ועל קמטר שבפינה מונח היה ספר עבה מכורך־עור ובו יומן מסעותיו של אחד מאבות סניור פ'דריקו, מי שהיה קברניטה של אניית־סוחר ונציאנית גדולה ורשם בנאמנות מרובה את הפלגתו סביב כף־התקה־הטובה ואת הקרב שהיה לאנשיו עם שודדיים ליד חופי סין ושמועות שהגיעוהו מפי רב־חובל הולנדי בבאטאביה, כאילו „הרחק מעבר לאיי הסונדים שוכן בלב האוקינוס אי גדול וריק מאדם שסובבים אותו זמן רב הרבה יותר ממה שנמשכת ההפלגה מג'נואה לקונסטנטינופוליס“ — והכוונה, לפי המשוער, לאוסטרליה.

בין כה וכה נדמו צלילי הפסנתר בחדר הסמוך וקול של ילד אמר „א ריבדרצי, מאַסטרו“, וסניור פ'דריקו נכנס והושיט לי ידו ובתוך כך קד קידה נאה. קירח היה וצנום וגבה־קומה ולבוש מעיל שחור ומכנסי־פסים מנומרים בשחור ובאפור ועניבת־פרפר מרופטת, וכל אותו לבוש העיד על מצוקתו החמרית יותר משהעידו שלטי הדיירים בחדר־המדרגות של בית־אבותיו ופריטת תלמידיו על מנענעי הפסנתר, שהפך להיות לו כלי־פרנסה עיקרי.

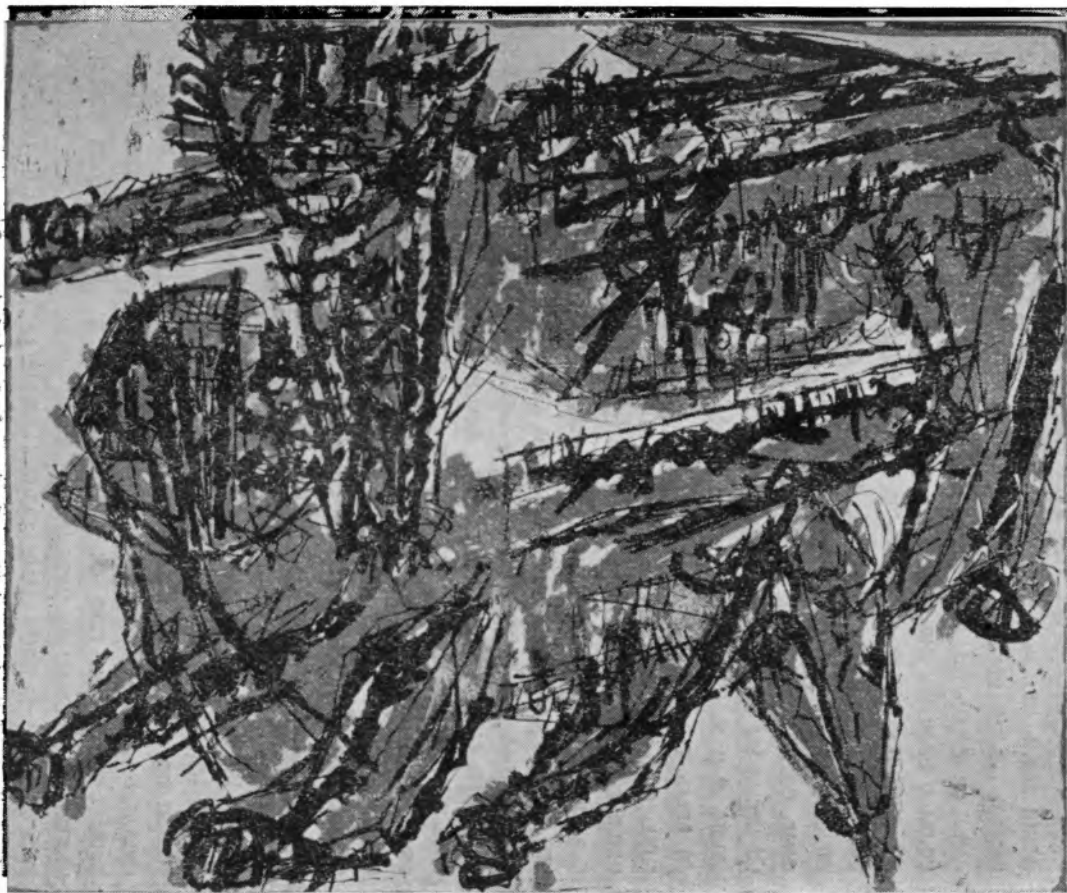
האדון בא בענין שיעורי נגינה? — שאל בטרם יספיק מאריו להסביר את מטרת הביקור. נבוכותי מאד והתחלתי לגמגם משהו על הכבוד שנפל בחלקי בהינרות זו עם צאצא למשפחה ונציאנית מפורסמת. חיפתי שמאריו יחלצני ממבוכתי ואמר משהו, אך מאריו שתק כבמתכוון ורק בעיניו גיליתי שביבים של חיוך כאצל

נער המצפה להצלחת תעלוליו. מארחנו מן-הסתם הבין את המצב, ותחת להצטרק על שאלתו אמר בצחוק מר: „כן, סניור, ידידי מאריו אוהב להציגני בפני ידידיו שלו כשריד אחרון של אותה ונציה שהיתה פעם ואיננה“. קם, ובקול משועמם ומאוכזב התחיל להצמיד לפרוטומות שעל הקיר שמות עשירי-זוקאליים ומלווי תארים עזי-רושם. שיסעתינו: „למה אמרת שריד אחרון, אדוני?“ פנה אלי ואמר בהעוויה של עצבות: „אחרון בהחלט, הרי בנים אין לנו“.

משלש הערים הגדולות של הצפון האיטלקי (ויורשה לי לחטוא לגיאוגרפיה ולהוציא את הריביירה האיטלקית, על ג'ינובה בירתה, מן התחום הזה), ונציה היא היחידה שדם איטלקי זורם בעורקיה. אמנם, זהו דם ונציאני מיוחד-במינו, שהעבר העצמאי המהולל מהלך לא-במעט בדמן של ביונץ מזה ושל ערי האיברים מזה ואף מלים ומונחים תשמע בוונציה (ואין הכוונה לניב הוונטי אלא לאיטלקית ה„רשמית“, כפי שהיא נהגית אף נכתבת בעיר הזאת) הלקוחים כמו מחופי ואלנסיה, אבל אחרי ככלות הכל ונציה היא איטלקית עד כדי כך שאין מפתח הרוחנית של איטליה שלמה בלעדיה. לא כן שלש אחיותיה הגדולות מצפון לפו — טריאסט, מילאנו וטורינו. הראשונה, חלק נכבד מתושביה סלובנים ומכורתה סלאבית וימי גדלותה הם הימים שבהם היתה נמל לאימפריה האוסטרו-הונגרית ומוצאה היחיד של זו לימים, וגעגועיה לאותה תפארת שאבדה אחרי מלחמת-העולם הראשונה לערפה שנתק ממנה אחרי מלחמת-העולם השנייה והציב את גבול יוגוסלביה בפרווריה ממש.

אולם בחוויית האישית היתה טריאסט סמלה של איטליה וסמל החירות שנגלתה לי בדמות חיילים בריטיים על רציף תחנת-הרכבת שלה. עתה, משחזרתי לעיר אחר שנים רבות — ותמורות העתים הטביעו חותמן על פניה כעל פני — שב אלי טעמה של אותה חוויה וחשתי, יותר מבעת המעשה ההוא, בסתירות המשוונות שבה. עומד הייתי עתה על דוכן-הנואמים בבנין בית-הספר היהודי בוויאזה דל-מונטה ומספר לאנשי המקום על ישראל, ובין משפט למשנהו הצצתי מבעד לדלת הפתוחה אל תוך החדר השכן, שרצפתו שימשה לי מצע-ביטחה ראשון אחר שנות-נדודים. לא שאלתי את פי ראש הנאספים, מנכבדי הקהילה ומוותיקיה, אם אמנם מידי קיבלתי בעת ההיא את סעודתי הראשונה בעולם החופש: פתק לארוחת-חינם בבית-התמחווי שליד בית-הכנסת. איש לא הכיר בי כאן את הפליט האלמוני מאו, ואני חייתי בעת-ובעונה-אחת שתי תקופות בחיי: את השעה החולפת עתה — ואת קדמתה מלפני ארבע-עשרה שנה.

...הגעתי לטריאסט עם אשתי בראש קבוצה בת שלושים-ושלושה מן השרידיים, שעשתה את דרכה תחילה מפולין בדרך סלובקיה, קרפאתורוסיה והונגריה לרומניה, ומשם בדרך יוגוסלביה לאיטליה. היתה זאת הקבוצה הראשונה שעברה לאיטליה — עליפי הוראות ה„בריהח“ בבוקרשט — בדרך יוגוסלביה; כל הקבוצות

משה סמיר : קומפוזיציה.

הקודמות ניסו את מזלן בנתיב בודאפשט־וינה. אחרי הרפתקאות מרובות בתחנות־הביניים של בלגד, זאגרב ולובליאנה, חצינו את הגבול האיטלקי והגענו לטרי־אסטו. הסתירה הראשונה היתה בהרגשת השמחה למראה החיילים הבריטיים הניצבים לאורך רציפה של תחנת־הרכבת: שמחה למראה סמלו של עולם החירות, שלתוכו נכנסנו אחר גופם של מדי־הס.ס. והנ.ק.ג.ב. שבהם הורגלנו בשנים האחרונות — שמחה על אף הידיעה הברורה כי חבריהם־למדים של אותם חיילים בריטיים הם החוסמים את דרכנו למחוז־הפצנו וכי יוטל עלינו לפרוץ מחסום זה על אפם ועל חמתם, להערים עליהם וללחום בהם.

הסתירה השניה היכתה לי בחדר קטן בשער הבית אשר בוויאָה דל־מוֹנטה. ישב שם חייל ארצישראלי מן הצבא הבריטי בדרגת סרג'נט, שעיסוקו בטיפול בפליטים הבאים לטרי־אסטו בדרכי „עליה ביי־ת“. למראה הכתובת „פלשטיין“, שהתנוססה באותיות לבנות על כתיפיתו השחורה, כמעט ורצייתי לחבקו. האיש פנה אלי בידיש, ולפי שלא שמעתי שפה זו, עניתי לו עברית. ציפיתי לתגובה של שמחה מצדו, או לפחות של הפתעה נעימה. תחת זאת עיקם היושב אצל השולחן את אפו ושאלני בעברית צורמת־אזניים (בשל שגיאותיה הבולטות כבשל מבטאה היידישי המרושל) מדוע אינני דובר „שפת־אם“. הסברתי כי שפת־אמי פולנית היתה, כי את ידיעת העברית קניתי בעלומי וכי יידיש מימי לא דיברתי. „מה העסקים שלך?“ שאלני ועד שנתחורר לי כי כוונתי למשלח־ידי, חזר ושאל: „מה הפרנסה שלך?“ עניתי כי עתונאי אני וסיפרתי בקיצור על עבודתי בעתונות הפולנית, הצרפתית והארצישראלית. האיש הביט בי בשאט־נפש כאילו עוררו בו דברי בחילה פזיזת. „יהודי פולני שכותב צרפתית ויידיש אינו יודע? — מתבולל, גועל־נפש ו מעולם לא סברתי כי ידיעת העברית תיחשב דבר חסר־ערך כליכך בעיני אדם מארץ־ישראל ואילו אי־ידיעה ביידיש תיראה לו פסול חמור. אמרתי לו זאת, אך דברי רק הגבירו את האיבה האינסטינקטיבית שרחש לי, משום־מה, מן הרגע הראשון. שאלני בפסקנות היכן וכיצד ניצלתי. אמרתי לו, לתוך משפט אחד או שנים דחסתי את קורותי בגיטו ואת ימי המחרת. שוב עיקם את אפו (כל זמן השיחה לגם מכוס התה שעמדה לפניו וסעד לבו מפריך אותו הוציא, לתדהמתי, מגלית מעוך ומשומן של עתון, ולא הזמינני לשבת אף כי הפיסא שמולו פנוי היה), והפליט: „את הסיפורים האלה אני שומע כבר חודש ימים; חשבתי שהפעם אשמע משהו מעניין יותר“. לא הבלגתי עוד. בבת־אחת אמרתי לו את דעתי על הכל: על צורת דיבורו ואכילתו וישיבתו הגסה, ועל דבריו המעליבים במתכוון, ועל כי לא לקבלת־פנים שכזאת ציפיתי מצד חייל עברי ראשון שנקרה על דרכי בנתיב הבריחה מזכרונות המוות והעליה לארץ־ישראל. פניו אדמו, הוא קם על רגליו וצעק וגער בי, במין תערוכת משונה וצורמנית של עברית ויידיש, ואיים עלי כי ימנע ממני את העליה לארץ־ישראל וכי בין־כה־זכה זקוקה הארץ לפועלים ואינה צריכה „אינטליגנטים“ ושאלני בצעקות לשם־מה, בעצם, יצאתי בדרך ארצה. עד פנות היום נודע לי כי לא הייתי „קרבנו“ היחיד של הסרג'נט. עוד שלושה אנשים מבני קבוצתי זכו

ליחס דומה: עורך־דין, מהנדס ורופא. בעלי מקצועות אחרים — רובם־ככולם דוברי יידיש, למזלם — לא נתקלו בקשיים מיוחדים בפגישתם אתו. בדקתי ומצאתי כי ידיעת העברית ובקיאות בענייני ארץ־ישראל אף פעם לא היו בעיניו גורם חיובי. השקפתו באה לידי ביטוי ברבות מן השיחות: הוא אהב „יהודים פשוטים“, „עמך“, וטען כי אמנם רק לכגון אלה הארץ זקוקה. מכיון שקיבלני כנציג ראשון ורשמילמחצה של ה„ישוב“, נטיתי בלבי לראותו כנציג טיפוסי של אותה ארץ רחוקה ואפופת ערגון שאליה נסעתי, והמחשבה הבהילתני — ומיד אמרתי בלבי, במאמץ של שיכנוע־עצמי, כי ודאי יוצא־דופן הוא וכי רק עקב אי־הבנה, מן־הסתם, שתו עליו אותו תפקיד. עתה עמדתי על דוכנו של אולם בית־הספר הקהילתי וסחתי לבני העיר האיטלקית בשפתם על ארץ מגורי וחלומותי והצצתי מבעד לדלתו של חדר־הכיתה הסמוך וכל פרשת בואי לכאן באה ועמדה לפני, ודבר לא אמרתי להם עליה.

קנאה יש בי על גידולה ושישוגה של מילאנו. קנאה מגוחכת. זאת אדע, ואף־על־פי־כן איני יכול לעקרה מלבי. מקורה בכך שאני אוהב את איטליה, ובכך שמילאנו היא עיר שאינה טיפוסי־איטלקית וחרף זאת התפתחה ונהייתה מרכזת התעשייתי והמסחרי הראשון־במעלה של הארץ. רומא ופירנצה, בולוניה ופארמה ופירארה ופיזה וג'ינובה איטלקיות הן עד־לשדן. נאפולי היא איטלקית „נאפוליטנית“, טורינו היא איטלקית־פיאמונטזית, טריאסטה נאבקת על אֶפיה האיטלקי על אף ניתוקה מערפה הטבעי, בארי היא איטלקית־לבנטינית, פאלרמו היא איטלקית חרף היותה סיציליאנית; ואילו מילאנו היא סתם עיר גדולה, שהדואומו וארמון־הספורצים נשארו בתוכה לתפארתה בלבד והניב הלומברדי הקהה בפי אנשיה אין בו מאום מניגונה הרך של לשון איטליה, וכל־כולה תנועה וחיפזון ובתי־מסחר יומרניים וגורדי־שחקים, שאילו נפקד מקומה ממפת איטליה לא היתה הארץ מאבדת אלא סתם־עיר־גדולה, ואילו הועתק מקומה, מעשה־קונדס, על־פני מפתה של ארץ אחרת במרכזה של אירופה היתה אותה ארץ אחרת זוכה בעוד סתם־עיר־גדולה.

„יפה, אבל משעממת“, אמר שכני בתא הקרון. כיון לשוייץ. הרכבת עברה במנהרת גוטהארד, בדרכה מאיטליה לארץ ההלווטים. „נכון, יפה, אבל משעממת“, הסכימה נוסעת אחרת, איטלקיה אף היא.

אף־על־פי־כן מקום אחד מצאתי שם שהוא שמורת־האדם־כמו־שהוא באביק האנטי־ספטי של שוייץ: הרובע הישן של ציריך בשעות הלילה. (למרבה הפליאה לא מצאתי דומהו בין שכונות עריה של שוייץ הרומנית, שם ציפיתי לגלותו מפאת „קלילותו“ — היחסית — של חבל־ארץ זה בהשוואה לקנטונים דוברי הניב השוייצרי־הגרמני). תארו לעצמכם משפחה הדרה בבית רב־חדרים, שכל בניה נוהגים, על־פי

חינוכם, התאפקות קפדנית בכל החדרים ורק בחדר אחד ויחיד, והוא צר־מידות וקטון, פורקים הם מעצמם את עול הליכותיהם ופותחים את שסתומי צחוקם ועלסתם ויצריהם, ועם צאתם מתוך אותו קיטון הם שבים ולובשים ארשת־פנים מרצינה־מחמירה.

בסימטותיו הצרות־התלולות של הרובע הישן בציריך נערך כל ערב נשף־מסכות מקסים. הוא מתחיל שעה או שעתיים אחר הורדת הסורגים מעל חלונות־הראותה של חנויות המלבושים והסדקית, כנטוש אחרון הזבנים את תחומי השכונה, בהידלק אורות־הצבעונים הראשונים בדלתותיהם של בתי־מרוח ובארים מפוקפקים לעשרות, שבשעות היום אין קיומם ניכר כלל, לפי שאין אור־השמש יפה לטבעם ולסוגי עסקיהם. השעה שבין תום ענייני היום ובין תחילת ההרפתקה הלילית היא שעה ריקה־מכל, רחובות הרובע, היורדים אל גדת הלימאט, שוממים. אין יוצא ואין בא, אין עולה ואין יורד בינותם. הדמויות מתקינות עצמן להופעה; עוד הן עסוקות בהכנת מסכותיהן. אט־אט, עם רדת הלילה, עולות הן על מרצפות הבימה. עולות בזוגות או בקבוצות; הזוגות למען התבודד בסכר־הסמטאות הפתלתל, או מאחרי פרגודים שבין תאי בתי־המרוח, או בחדרים המושכרים־לשעה בבתי־מלון שנועדו לכך; הקבוצות — לרעש גדול ולהמולה, יש גם נשים וגברים בודדים: אלה ימצאו במהרה אשה את רעה, כי לשם כך באו. ואולם זוגות בודדים מצויים בשעות הלילה בכל ערי העולם; לא הם גיבורי נשף המסכות של ציריך כי־אם הקבוצות. גם קבוצות שרות ושוורקות ומרעישות תמצא לעת ערב במקומות רבים על־פני תבל, אלא ששם אין השוני בין ארחות יומם ובין התנהגותם הלילית רב כליכך ולכן נעדרת מהם תחושת נשף־המסכות. הביטו: עולים ובאים מרציף „בלווי“ כעשרה בני־עשרים. עשרה אנשים, שאינם קבוצה, שם, ברחוב העירוני הנאה, לא יעזו להגביר קולם, לא יהינו לתפוס את כל רוחב המדרכה, לא יעלה על דעתם להשמיע הערות באזני נשים עוברות־ושבות. אך עלו במעלה השכונה, נשתנה הכל כבמעשה־להטוטים. אוויר השכונה העבירים על דעתם, ריזה אותם שיכרון. עשרת הבחדיים חברו ללהקה, זרועותיהם שלובות, פיותיהם פצויים בשירה צורמנית שעיקרה קול־ניות בלתי־מרוסנת, יש מי שחולץ את געלו ומקיש בה מרוב עליונות בדלתות החנויות הסגורות או הבארים הפתוחים, יש מי שפושט מעילו ושאר אבזרי מלבושו ומנפנף בהם באוויר, יש מי שמתקין לעצמו מגבעת מגליוֹנו של עתון־הערב וחובשה לראשו, ומראיהם של החולצים והמקישים והמתפשטים והחובשים מוציא מגרונותיהם של בני הקבוצות האחרות צחוק רם עוד יותר וצורמני עוד יותר, שכל תכליתו התפרקות ורעש והוא ממלא את חלל הרחוב הצר בגילגולי רעמיו.

נשף מסכות, הוספתי ואמרתי לעצמי, כאשר השחר המאפיר החל מטאטא את סימטות השכונה משיירים של גליונות־עתון דמויי־כובעי־ליצינים וצחוקם המטופש של הצוחחים הנעלמים ספק מלהדהד בין כתלי הבתים. הרובע הישן של ציריך התקין עצמו אל היום השוייצני הנקי, המסודר, המאופק.

אילו התחיל ביקורי הראשון בספרד במאדריד, מיד היתה אופפתני נשמתה של ארץ זו. מכיון שהתחיל בברצלונה, התהלכתי בה ימים וחישתי את ספרד ולא מצאתיה. אף את נשמתה של קאטאלוניה ביקשתי שם לריק. זו אמרו לי, ערונה מפעפעת בכפרים ובעיירות הרחק מן הקרת הגדולה. ואילו ברצלונה עצמה רחובי תיה מקבילים זה לזה ושדרותיה ניצבות זו לזו בזווית ישרה, ואלה כאלה נקיים ומטואטאים ובתיהם גבוהים וחדשים ומכוניות מבריקות מרחפות על-פני הכבישים החלקים עטורי העצים מרמזור לרמזור — ונפש-עיר אין בה. מעין מילאנו של ספרד, כרך מפרכי עולם, כמעט-קוסמופוליטי על אף שבתו בתחומה של הלא-קוסמופוליטית, הלאומית-ביותר מכל ארצות אירופה, בטול חלומיות, אף חסר חמימותה של רעשנות ים-תיכונית, ש„פלאסה קאטאלוניה“ הענקית ושופעת-המזרקות הציבה גבול להתפשטותה והצרתה בגבול ה„ראמבלאס“ ומספר רחובות צרים בואכה הנמל.

מה-עניה היא עיר עשירה זו, שתושביה האדיבים מתגאים בפני אורח תבא אל חוכת ממרחקים בשתי שכיות-חמדתה: בלונא-פארק שבראש הר טיבידאבו החולש על העיר, ובמזרקות-הצבעונים שלמרגלות „הר-היהודים“ מונזואיק! מה-עניה היא אם פלאה האחד-והיחיד — כנסיית-המשפחה-הקדושה, שבנייתה לא הושלמה ומן-הסתם לא תושלם לעולם, כי כולה מעשה-ידי ומפעל-חיייו של איש אחד — ניצב בזעקתו האילמת בינות לשורות של דוכני-רוכלים ומגרשי-גרורות...

לא אחדל מלהאמין בנפשן של ערים, לא אחדל מלחוש בהן, לשוב אליהן בחלומותי. פגישה ראשונה עם עיר אינה כוונת. הריהי כאהבה ממבט ראשון, או שאין בה מאומה. אם אהבה היא — לא תכויב, לא תפוג, הדדית תהיה תמיד. אם ריקה היא מכל — לא יימלא הריק לא בשללם של אורות ולא ביפעתם של גנים ולא בהדרם של בתי-נכות. אין ולא-כלום בין גדלן של ערים ובין תחושה זו. יש ערים אותן ידעתי בטרם אבוא בתוכן, כי נתגלו לי בחלום כשהן שטופות אור-דימדומים של ערגון ואני נמשך אחריהן ואדע כי יבוא יום ואסע אליהן, והיום בא ולא הכויב. יש ערים אותן ראיתי חולפות על פני ביעף מבעד לקרון-רכבת ואין פני מועדות אליהן כלל והפסקתי את מסעי וטבעתי בתוכן ושוטטתי בין סמטותיהן והן לא הכויבו. יש ערים שאליהן שמתי פעמי בלא שאדע מה תהי פגישתנו והן כבשו את לבי למן רדתי ממדרגות בית-הגנתיבות ואהבתנו לא תגון.

כזאת היתה פגישתי עם מדריד. עיר-יבשת היא והרים סביבה, וכל-כולה ים-תיכונית, כמו הכחיל החוף מעבר לקרנו של רחוב סמוך. בירת עם גאָה ואכזר היא, ופניה חיוך ודופק-לבה מיקצב של ריקוד וזרועותיה חובקות אותך בחיבוק של ברכה ואהדה ושייכות. קריית אבירים ואצילים היא, ואת צורתה צרים יום-גם לילה פשוטי-עמה בשכונות טבורה ובפרוורי עיבורה, הם אשר בסדנות ובחגויות, הם אשר בבתי-חרושת ובמשרדים, הם אשר — כולם יחד מדי-ליל-בלילן — אצל שולחנות בתי-הקהה הנמשכים מרחקים-של-מילים לצדי שדרותיה.

מה קסמה של מדריד? הן מסתוריה מיצער, להוציא מבוך סמטות אחד גם יחיד סביב „פלאסה מאיור“, וכל יתרה — גלוי לעין. הן מומחים־איסטיניסים בחכמת בנין־ערים יפנו מבטם בזעם מגורדי־השחקים אשר בקצה ה„גראן ויאָה“ וילעגו לאותו שגעון־גדלות שהצמיח עשרות דיוטות בטון מנופה של עיר וקיעקעו. הן כל גילה כקרת כשנות־מאתיים — תינוקת במשפחתן של ערי אירופה!

במה תכונתה הראשונית של עיר־נפש־בה? במשכה אותך לשוטט ברחובותיה ולגלות את אלף פניה בשעות־הבוקר הריקות ובעתות־צהריים הומות ובעידן דמדומים רווי כאב סגול ובערבים צוהלי אורות־פרסומת ובלילות של אהבת־אחרים, ולשוב ולגלותן בימות־קיץ זהובים, ובערפילי־סתיו זרוי־שלכת, ובצינתו הסגרירה של חורף ובהיעזר כמיהות האביב, ובאי־השקט המתגנב אל לבך בשבתך בחרר המלון, ובהרגשה צפונה של הזמן ההולך־לאיבוד־לבלי־שוב, של ההרפתקה המופלאה המצפה לך מעבר למפתן הבית ואשר אל לך להחמיצה.

כזאת היא מדריד, הגם שהלשון הספרדית שבפי תושביה נטולת מנגינה היא; כזאת היא חרף האכזריות התהומית של מחזה מלחמת־השורים; כזאת היא על אף התחסדותם־גם־קנאותם הדתית של אנשיה, ומהגם של נשיה; כזאת היא למרות מימשל הרודנות המדינית המתחרה במימשל הצלב בהשפעתו על עולמן־הזה של הבריות ואינו יכול לחירות הגאָה הטבועה בנפש העם הספרדי...

*

מה־מאד נמוכים ענני־העופרת בשמי לונדון, מה־רחוקים שמי־התכלת הנדירים שלה, בבואך מארצות הדרום, שהן, חרף זרותן, המשך ביתך היס־תיכוני! לולא שעות השוטטות המעטות ב„בקס“ כסויי הערפל ושמוטי ענפי־הערבים של קמברידג', לולא עת־ערב אחת ויחידה וקצרה בפּינת חצר של „קורפוס כריסטי“ באוקספורד, הייתי נואש הפעם הזאת מקדרותה האדיבה, המעוקרת, המיי־א־הלפ־יו־ז־אית, של אנגליה, כן, וגם לולא אותה פגישה לילית, מוּמַנ־בל־א־משים, על גשר־וסטמינסטר.

ירדתי ב„וייטהול“, עובר־אורח יחיד ברחוב הרחב והמטואטא. ירדתי לא־טי אחר יום מייגע, מלאָה, גדוש שיגיושיח ופגישות, ירדתי גלמוד ולא היה קול סביבי זולת קול צעדי על המדרכה. עם שקרתי לכיכר הפרלמנט צילצל ה„ביג בן“ פעמיים והזכיר לי מה־מאחרת השעה. עמדתי על גדת הנהר, אצל ראשו של הגשר הריק מאדם, וחכתי בדעתי אם אעבור בו ואמשיך בדרך אל מעבר לתמוה, אל השכונות שבגדתה הדרומית, בהן לא סיירתי מעודי והן עוררו בי סקרנות של ארץ קרובה־ולא־נודעת, ומהגם שעם היותן מחציתו של הכרך הענק אין הן בזכרות כלל בספרים המספרים על שכיות־חמדתו, כאילו מחצית זו של לונדון ריקה־מכל היא רק ג'ורג' אורול הועיד לה בסיפורו הפקיד של שכונת ה„פרולים“ נטולי הזכויות בבירת־העיועים של „האח הגדול“.

אחוז־אימה כלשהו התחלתי להלך בגשר בכיוון שכונת המנודים שמנגד והמגור

שהלך ותפח בלב לא הניח לי לעמוד ולהירכן אל המעקה ולצפות בנהר שלמרגלותיו ובאורות העיר האדירה הנמה משני העברים, אף מנעני מהסב ראשי אחורה ומהתבונן בצלליתו של מגדל-וסטימינסטר, הזועקת בבדידות אילמת אל השמיים הליליים — ופתאום, לא אדע כיצד, עמד לפני האיש הזר. מניין בא? הן, כאמור, לא הפנית ראשי לא שמאלה ולא ימינה ולא אחורה. מדוע לא ראיתני שניה אחת קודם הופעתו? הן הלכתי בסמוך למעקה הגשר, ועתה הוא עומד שם, שעון ומסתכל מטה: איך לא הבחנתי בו באור-הפנסים החזק והגס?

משקרבתי אליו כדי נגיעה כמעט עצרתי בהילוכי, עמדתי על-ידי, כמוהו השענתי את מרפקי על המעקה הלח מן הערפל, כמוהו שילבתי כפות ידי בחלל הגדול שמעל לנהר, כמוהו נתתי מבטי באיוו נקודה מדומה בלילה שלפנינו. מכיון שלא הסב עיניו אלי ולא זו ממקומו ולא זע בעמדו, ידעתי בביטחה כי ציפה לבואי. שעה ארוכה עמדנו כך, אילמים. כעבור זמן רב מאד אמר: „אל תלך לשם, לגדה היא. לא צריך, לא טוב.“ מלים מעטות אלו אמר, לא עוד. חייכתי בלבי, אך לא השכלתי להעלות חיוך על שפתותי. הודיתי לו בלבי, אך לשוני יבשה בגרוני, קשתה כעץ, ולא השמעתי קול. תמהתי בלבי: מי מאתנו ילך מפה ראשון? עוד שעה ארוכה תמהתי ולא אמרתי דבר, ורגלי כמו צמחו אל תוך מדרכת הגשר, עד שכעבור שעה ארוכה התקתי ממעמדי ומשכתי מרפקי מן המעקה וחזרתי לגדה שממנה באתי. ושוב לא הסתכלתי לאחור לראות אם עודנו שם ואם הולך הוא בעקבותי ואם פניו אל החוף האסור או שמא אינו עוד כלל — לא על הגשר ולא בשום מקום אחר.

בשני מקרים יוצאים בני אלביון מגדר התאפקותם ושקטם: כדרוך כף-רגלם על החוף שמעבר למצר דובר-קאלה, וכדרכה על קרשיה של בימת התיאטרון באי-ביתם. האנגלים בחוף-לארץ אינם יצורים חביבים במיוחד: לא אלה המביטים בבני ארצות-ביקוריהם מבט אדיב-סלחני-משועשע כביליידים בעלי רמת-התפתחות פרי-מיטיבית כלשהו ולא אלה שניפוץ קליפת מנהגיהם-מבית מביאם, בתוקף חוק-התגובה, לידי קולנות מופרות והפגנת לא-איכפתיות מעושה (לרוב בגילופים) כלפי סביבתם. האנגלים על קרשי בימת התיאטרון הם גזע עליון, עם עירוי כשרונותיהם מאותה קליפת המוסכמות הנוקשה אל תוך מסגרת המשמעת האמ-נותית, הרחבה כדי מתן ביטוי חפשי לכשרונם של המוכשרים ולהבעת תכנם האנושי — מתעלים הם לפסגות חוויה משחקית שאינני יודע כמוהן אצל שום עם אחר. אם תרפסיכורה אימצה לה בממלכת הבאלט את הרוסים, חברתה הפורשת את כנפיה על הפנטומימה — את הצרפתים, ורעותן השלטת בעולם-הקולנוע — את האיטלקים, הרי אין לי ספק כי מלפומנה ותאליה חברו יחד לקיים את אפטרופ-סותן החיננית על בני אנגליה. אין לך להרחיק על סטראטפורד-און-און או לבקר ב„אולד ויק“ ולחזות שם במחזה שקספירי כדי לזכות בחוויה תיאטרונית עמוקה

ומושלמת. הריהי מצפה לך בעשרות בימות מפורסמות-פחות של לונדון ושל ערי-השדה, עשוי אתה לזכות בה אף בהצגותיהן של להקות-חובבים במפעלי חרושת ובמועדונים של סטודנטים. כשרון המשחק, הפורץ את כל תחומי ה"קונוונצנס", טבוע בדמו של הקונבנצינאלי שבין עמי העולם. סתירה משונה, מיסטית כמעט. מכל המחזות שראיתי בימי שהותי בלונדון (וראיתי רבים, כי הערבים והלילות נותרו לי לחוויות-שבאמת) הטביע אחד בזכרוני את רישומו העז-מכולם, והוא דווקא "מיוויקל" בשם "אוליבר". אינני חסיד ה"מיוויקל"; אולם מחזה זה, שהומחז בידי לאיונל בארט על פי "אוליבר טוויסט" לדיקנס, קורע מאיך-כמהו אשנב — לא, לא אשנב; חלון רחב-ידיים! — לאותן הצפונות והספונות של הגפש האנגלית המתגלות על קרשי הבימה: גילוי מפתיע של כשרון הזדהות מושלמת עם הדמות המגולמת, שליטה בכל דרגי סולם-המביע בקול, במבט ובתנועה. לא אעלים כי האמצעים הטכניים המשובחים בהם נסתייע ה"ניו תיאטר" בהצגה זו אף הגבירו את רישומו של המחזה, ילדו ספרו התמים של דיקנס; ואכן, כשבתריסר פניותיה של הבימה המסתובבת מתרחשים בעת-ובעונה-אחת עניינים שכל אחד מהם הוא חטיבה בפני עצמה, ומתנועעות בהן דמויות הנעות כל אחת כבתוך עולם-חלומותיה שלה, וכל העניינים והחלומות הללו מתגלים ומתרחשים ביחד-ובנפרד בפני הצופה, כובשת את מחשבתו, מתחת לצמרמורת-החוויה, משוואה הנהפכת ממליצה לתחר-שה: חיים — תיאטרון. (זכרתי את הסרט "ילדי ג'עדן". הוא אשר זיכה אותי בפעם הראשונה, לפני שנים, בתחושה של משוואה זו).

*

מוניקה זהובת-השער קירקרה בעליות: "פסל ארוס שבכיכר-פיקאדילי בלונדון, מקומו שם בטעות. חייבים לעקרו משם ולהציבו פה, במרכז כיכר-פיגאל. אינך סבור כך?" פזשערותיה של מוניקה אינו מזויף מיסודו, הוא רק מתקוק, והדברים שבפיה הם תערוכת משעשעת של קלות-דעת, של השכל הישר הצרפתי כל-כך, ושל חושה-הומור. מוניקה היא הרמוניה מושלמת של חן נשי, שמחמאות ותשומת-לב נחוצות לו ממש כמו חמרוקים ותכשיטים, עם ריאליזם גאלי צלול ומפוקח הבז לתעתועי-רגש שאין עמם תכלית והמעלה את דרגש-העגבים על פן של כבוד כסמל של שיא-העינוג-והמעשיות-גם-יחד.

דבריה על אנדרטת ארוס דברים נכונים ומשכנעים היו. סביבנו המתה, פלאס פיגאל" על סבך הרחובות והסמטות המסתעפים ממנה, ושווים היו מראיתה ותעודתה: יריד-אהבה אדיר, שכל שירותיו ואבזריו סרים למרותו היחדנית, הכל-נוכח והכל-קובעת, של הליבידו.

כיכר-פיגאל מעוררת בי מאז ומתמיד בחילה מהולה בהתפעלות. שאלתי את מוניקה: "היכן, לדעתך, נשמתה האמיתית של פאריז, אותה עיר-אלף-הנשמות? האם כאן, בשוק-היצרים הזה, שעיקר הכנסותיו על תיירים צמאי-הרפתקאות; או שמא ברובע-מאראן, שזכרונות תפארת העבר מימי הנרי הרביעי עד דימדומיימיו של

ויקטור הוגו חקוקים באבן בתיו הרדומים סביב פלאס־דה־ח'ז' ; או ברחובותיה הצרים של הגדה השמאלית, החל ברובע הלאטיני וכלה ברציף דוכני הספרים המשומשים לאורך הסינה ; או בפרוורי־הפועלים בואכה שער וילאט צפונה או שער ואנב דרומה ; ואולי בכל זאת, אחרי ככלות הכל, ב"בולוזארים הגדולים" ובשאנז־אליזה מכיכר־קונקורד ועד קשת־הנצחון ?

אם כה ואם כה, אותה שעה עצמה יצאו כל נשמות פאריס על בימתן ומראיהן שם מחנק לגרוני, ואני הייתי אחד מהן ובכל־זאת זר ונכרי, והשמיים הליליים היו רחוקים־רחוקים מעל לעיר ומעל ראשי כמו שרחוקים הם תמיד בערי אירופה. עמדנו על המרפסת הגדולה במבוא כנסיית סאקר־קאר והשקפנו על הכרך שאין לו־סוף למרגלותינו. אמרתי : "מחר אחזור הביתה". ובלבי הוספתי : אחזור לביתי, מקום שם השמיים קרובים כל־כך עד שכל העומד על קצות בהונותיו יכול לגעת בהם.